

ગુજરાત રાજ્યની તમામ મહાનગરપાલિકાઓ અને નગરપાલિકાઓમાં સફાઈ કામદારો મારફત ભૂગર્ભ ગટરની સફાઈની કામગીરી કરાવવા પર પ્રતિબંધ મૂકવા અને સફાઈ કામદારોના અપમૃત્યુ-અકસ્માત રોકવા અંગે જરૂરી માર્ગદર્શક સૂચનાઓ આપવા બાબત

ગુજરાત સરકાર,
શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ વિભાગ,
ઠરાવ ક્રમાંક:-ઇએસટી/૧૩૨૦૦૧/૩૫૮૪/આર
સચિવાલય, ગાંધીનગર.
તારીખ:-૧૬/૧૨/૨૦૧૬

વંચાણે લીધા:-

- (૧) ધી પ્રોહીબીશન ઓફ એમ્પ્લોયમેન્ટ એઝ મેન્યુઅલ સ્કેવેન્જર્સ એન્ડ ધેર રીહેબીલીટેશન એક્ટ-૨૦૧૩, તા.૧૯/૦૯/૨૧૩ તથા ધી પ્રોહીબીશન ઓફ એમ્પ્લોયમેન્ટ એઝ મેન્યુઅલ સ્કેવેન્જર્સ એન્ડ ધેર રીહેબીલીટેશન રૂલ્સ-૨૦૧૩, તા.૧૨/૧૨/૨૦૧૩
- (૨) મુખ્ય સચિવશ્રીના અધ્યક્ષપદે મળેલ તા.૩/૨/૨૦૧૪ ની સમીક્ષા બેઠકની કાર્યવાહી નોંધ
- (૩) નામ.સુપ્રિમકોર્ટની રીટ પીટીશન (સીવીલ) નં.૫૮૩/૨૦૦૩નું તા.૨૭/૦૩/૧૪ નું જજમેન્ટ.

ઠરાવ:-

ભારત સરકાર દ્વારા મેન્યુઅલ સ્કેવેન્જર્સ એક્ટ-૧૯૯૩ ને રદ કરી, મેન્યુઅલ સ્કેવેન્જર્સની પ્રથા જડમૂળથી નાબૂદ કરવા વધુ અસરકારક જોગવાઈઓ સાથે વંચાણે લીધેલ (૧) થી “ધી પ્રોહીબીશન ઓફ એમ્પ્લોયમેન્ટ એઝ મેન્યુઅલ સ્કેવેન્જર્સ એન્ડ ધેર રીહેબીલીટેશન એક્ટ-૨૦૧૩, તા.૧૯/૯/૨૦૧૩ તથા ધી પ્રોહીબીશન ઓફ એમ્પ્લોયમેન્ટ એઝ મેન્યુઅલ સ્કેવેન્જર્સ એન્ડ ધેર રીહેબીલીટેશન રૂલ્સ-૨૦૧૩, તા.૧૨/૧૨/૨૦૧૩” થી

નવો કાયદો અને નિયમો બનાવેલ છે જેના અસરકારક અમલીકરણ માટે રાજ્ય સરકારે જુદા જુદા વિભાગો/ખાતાઓના વડાઓની મુખ્ય સચિવશ્રીના અધ્યક્ષતામાં તા.૩/૨/૨૦૧૪ ના રોજ રીવ્યુ બેઠક રાખવામાં આવેલ હતી. આ બેઠકમાં લેવામાં આવેલ નિર્ણયો અનુસાર નીચે મુજબની કાર્યવાહી કરવા માટે પુખ્ત વિચારણા અંતે ઠરાવવામાં આવે છે :

- (૧) રાજ્યમાં આવેલ તમામ મહાનગરપાલિકા/નગરપાલિકાઓના હદમાં આવેલ તથા સંચાલિત ભૂગર્ભ ગટરોની સફાઈની કામગીરી માટે માણસ(કામદાર) ને ભૂગર્ભ ગટરમાં ઉતરવા/ઉતારવાની સંપૂર્ણપણે મનાઈ ફરમાવવામાં આવે છે. આ પ્રકારે ભૂગર્ભ ગટરમાં ઉતરવું કે કોઈને ઉતારવા માટે ફરજ પાડવાને ગેરકાયદેસર કૃત્ય ગણવામાં આવે છે. આ તમામ સંસ્થાઓએ ભૂગર્ભ ગટરની તેમજ ખાળફવાની સફાઈની કામગીરી માટે યાંત્રિક સાધનોનો જ ફરજિયાતપણે ઉપયોગ કરવા તેમજ પોતાના બાંધકામના નિયમોમાં આ અંગે જરૂરી સુધારો કરવા સંબંધિત સર્વેને આથી જણાવવામાં આવે છે. ઉક્ત સૂચનાઓનું ચુસ્તપણે અમલીકરણ થાય તે જોવાની અંગત જવાબદારી સંબંધિત મ્યુનિસિપલ કમિશ્નરશ્રી/ચીફ ઓફીસરશ્રીની રહેશે.
- (૨) ઉપરની સૂચનાઓનું જ્યારે પણ ઉલ્લંઘન થાય ત્યારે જવાબદાર તમામ સામે ફોજદારી ગુનો દાખલ કરવાનો રહેશે.
- (૩) ડ્રેનેજ સફાઈ વખતે નીચે મુજબના સાધનો ફરિજિયાતપણે ઉપલબ્ધ રાખવાની જોગવાઈ કોન્ટ્રાક્ટના દસ્તાવેજમાં કરવી અને તેનો ચુસ્તપણે અમલ થાય તે સુનિશ્ચિત કરવું.

- (૧) જેટિંગ મશીન અને ગલી એમ્પ્ટીયર (ડ્રેનેજ લાઈન અને મેનહોલના સ્પેસીફિકેશન મુજબ)
- (૨) સળીયા (૯૦ નંગ), વાંકિયું (૩ નંગ), પાટા, જરૂરી પાનાનો સેટ
- (૩) મોટી ટોચ
- (૪) ઓકિસજન માસ્ક સિલિન્ડર સાથે (૨ નંગ)
- (૫) ગ્રેબ બકેટ (મેન્યુઅલ) (૪ નંગ)
- (૬) હાઈડ્રોલિક ગ્રેબ બકેટ પેડલ રિક્ષા સાથે (૨ નંગ)
- (૭) ૫ એચ.પી. ફાઈટર (૩ નંગ)
- (૮) કપૂરની ગોટી, સાબુ
- (૯) સીલ્ટ ઉપાડીને લઈ જવાની રીક્ષા/ટ્રેક્ટર/ડમ્પર
- (૧૦) લીટમસ પેપર

(11) મહાનગરપાલિકા/નગરપાલિકા જેને જરૂરી લાગતાં હોય તેવા અન્ય જરૂરિયાતના યાંત્રિક સાધનો/વસ્તુઓ

- (૪) યાંત્રિક સાધનો ધ્વારા ભૂગર્ભ ગટરની સફાઈ માટે ફરજિયાતપણે ટ્રેઈન્ડ લેબરનો આગ્રહ રાખવો અને તેનું ચુસ્તપણે પાલન કરાવવું.
- (૫) યાંત્રિક સાધનો વડે સફાઈ કરનાર કર્મચારીઓને સેફ્ટી માટેના તમામ સાધનો પૂરા પાડવાનું ધોરણ ફરજિયાત બનાવવું.
- (૬) અંડર ગ્રાઉન્ડ ડ્રેનેજ સફાઈ કામગીરી વખતે મહાનગરપાલિકા/નગરપાલિકાના જવાબદાર અધિકારી, સુપરવાઈઝર સતત હાજર રહે તેવી તકેદારી રાખવી.
- (૭) મહાનગરપાલિકા/નગરપાલિકા મેનહોલ સફાઈ કામદારોને યાંત્રિક સાધનોનો વૈજ્ઞાનિક ઢબે ઉપયોગ કરવા બાબતે સમજ આપવા માટેના તાલીમ કાર્યક્રમો રાખવા.
- (૮) અંડર ગ્રાઉન્ડ ડ્રેનેજમાંથી જે સીલ્ટ (કાદવ) બહાર કાઢવામાં આવે તેને રોડ ઉપર મૂકી રાખવાને બદલે સીધો જ કેટમાં કાઢવામાં આવે અને કાર્ટિંગ સાઈટ પર લઈ જવામાં આવે તેવી સૂચના આપવી અને તેનો ચુસ્તપણે અમલ કરાવવો.
- (૯) ગુજરાત સફાઈ કામદાર વિકાસ નિગમ ધ્વારા કામદારોની મંડળીને તેઓ સ્વતંત્ર ધંધો કરી શકે તે માટે આર્થિક સહાય અને લોન આપવામાં આવે છે. આવી સફાઈ કામદારોની મંડળી દરેક મહાનગરપાલિકા/નગરપાલિકામાં બનાવવા વિચારવું અને આવી મંડળીઓ બનાવી, રજિસ્ટર્ડ કરાવી, ગુજરાત સફાઈ કામદાર વિકાસ નિગમને દરખાસ્ત મોકલવી, જેથી નિગમ આવી મંડળીઓ ડ્રેનેજ સફાઈમાં યાંત્રિક સાધનો ખરીદવા માટે સહાય અને લોન આપી શકે. મહાનગરપાલિકા/નગરપાલિકા આવી મંડળીને કામ આપી શકે, જેનાથી આવા સફાઈ કામદારો અસ્વચ્છ ધંધામાંથી બહાર આવે અને પોતાના જીવનનિર્વાહ માટે જરૂરી રોજી મેળવી શકે.

(૧૦) મેનહોલ ભરાઈ ન જાય અને ડ્રેનેજ લાઈન ચોક અપ ન થાય તે માટેની ગાઈડ લાઈન :-

- (1) ચોમાસામાં વરસાદી પાણીનો નિકાલ સ્થાનિક રહીશો ધ્વારા ડ્રેનેજ લાઈનના મેનહોલના ઢાંકણાં ખોલીને કરવામાં આવતું હોવાનું ઘટનાઓ સરકારના ધ્યાને આવતી હોય છે. તેને લીધે માટી કીચડ, પ્લાસ્ટીક, પાંદડાં, કાગળીયા, કાંકરા વિગેરે બધા જ સોલીડ વેસ્ટ ડ્રેનેજ લાઈનમાં જાય છે અને ડ્રેનેજ લાઈન ચોકઅપ થાય છે. પંપીંગનો ખર્ચ પણ વધે છે. આથી દરેક રોડ ઉપર

સ્ટોર્મ વોટર ડ્રેઈનેજ અલગ જોગવાઈ કરવી. આ માટે કન્સલ્ટન્ટ દ્વારા વિસ્તારનો સર્વે કરી જ્યાં જ્યાં વધારાની સ્ટોર્મ વોટર ડ્રેઈનેજ નાંખવાની જરૂર હોય ત્યાં સ્ટોર્મ વોટર ડ્રેઈનેજ નવી નાંખવી, વરસાદી ઋતુ દરમિયાન રસ્તા પર જો બિલ્ડીંગ મટીરીયલ્સ પડી રહેલું જણાય તો જવાબદારો સામે કડક કાર્યવાહી કરવી જેમ કે, આવું મટીરીયલ્સ હટાવવાનો ખર્ચ અને દંડ વસૂલ કરવા.

- (2) ડ્રેનેજ લાઈનનું ડીસીલ્ટીંગ ચોમાસાની શરૂઆત થાય તેના ત્રણ મહિના પહેલાં (માર્ચ-એપ્રિલ-મે મહિનામાં) કરાવવામાં આવે છે તેના બદલે ચોમાસું પૂરું થાય કે તરત જ (ઓક્ટોબર, નવેમ્બર, ડિસેમ્બર) મહિનામાં અર્થાત્ શિયાળામાં જ કરાવી લેવું.
- (3) ડ્રેનેજ-સ્ટોર્મ વોટર ડ્રેઈનમાં દર ૧૦૦ મીટરે વેન્ટિલેશન પાઈપ ફરજિયાત કરવો જેથી ગેસ મેનહોલમાં ભરાઈ ન રહે.
- (4) લાઈનો સાફ કરવા માટે જેટીંગ મશીનનો ઉપયોગ કરવો જ્યારે મેનહોલ સાફ કરવા માટે ગલ્પર/ડીપ સક્શન મશીનનો ઉપયોગ કરવો.
- (5) લાઈનમાં સામાન્ય ચોકીંગ જણાતું હોય તો તેના વરમ તથા ભાલા પાના વગેરેનો ઉપયોગ કરી લાઈનોનું ચોકીંગ દૂર કરી શકાય.
- (6) ગેરકાયદેસર કતલખાનાનો વેસ્ટ, હોસ્પિટલનો વેસ્ટ અને સ્ટ્રીટ વેન્ડર્સ (શેરી ફેરીયા) દ્વારા સાંજે ફેંકી દેવામાં આવતો વેસ્ટ સામાન્ય રીતે ગટરમાં જતો હોય છે તેને અટકાવવા જરૂરી હોય તેવા તમામ પગલાં લેવા અને આવા પગલાં લેવા માટે દરેક મહાનગરપાલિકા/નગરપાલિકા બાંધકામ/સફાઈ અંગેના નિયમોમાં જરૂરી જોગવાઈ કરવી. વહીવટી ચાર્જ અને દંડ લેવાની તેમજ અતિગંભીર કેસોમાં ફોજદારી ફરિયાદ દાખલ કરવાની પણ જોગવાઈ કરવી.
- (7) દરેક ઘરની ગલી ટ્રેપ/ચેમ્બરમાં ફરજિયાત જાળીયા મુકાવવા, ગલી ટ્રેપની અંદર જાળી રખાવવી અને બાથરૂમમાંથી કે ચોકડીમાંથી માટી, પ્લાસ્ટીક, કપડાના ડૂંચા વિગેરે અંદર ન જાય તે માટે દર અઠવાડિયે એકવાર ગલીટ્રેપની જાળી સળીયાથી સાફ કરાવવી.
- (8) ઈન્ડસ્ટ્રીયલ ફેક્ટરીના દરેક આઉટલેટ પર ફાઈનલ ચેમ્બર પહેલાં સ્ક્રીન ચેમ્બર મુકવાની ફરજ પાડવી.

- (9) હોટલ, રેસ્ટોરન્ટ વિગેરે જેવી ખાદ્ય પદાર્થોની દુકાનોના આઉટલેટ ઉપર ગ્રીઝ ચેમ્બરની વ્યવસ્થા રાખવા માટે સંબંધિત હોટલ/રેસ્ટોરન્ટને ફરજ પાડવી. તે સિવાય હોટલ ચાલુ હોય તો સીલ કરવી. હોટલનો વેસ્ટ કચરાપેટી સુધી જાય તે અંગેની સઘળી વ્યવસ્થા રાખવા માટે પણ જે તે હોટલ/રેસ્ટોરન્ટને ફરજ પાડવી.
- (10) મેનહોલના ઢાંકણ વ્યવસ્થિત રીતે બંધ રહે તેની કાળજી રાખવી.
- (11) સ્થાનિક રહીશો કે કોઈ પણ સરકારી/અર્ધ-સરકારી સંસ્થાના સ્ટાફ મારફત વરસાદી પાણીના નિકાલ માટે ગટર લાઈનના મેનહોલમાં બાકોરા ન પાડવામાં આવે તેનું ધ્યાન રાખવું.
- (12) સુઅર જેટીંગ મશીન તથા બરેટ મશીનનો ઉપયોગ કરી લાઈનોનું રૂટીન (પ્રિવેન્ટીવ) મેઈન્ટેનન્સ કરવું.
- (13) મેનહોલના ઢાંકણ બદલતી વખતે તેમજ સ્થાનિક રહીશોને ગટર લાઈનમાં જોડાણ આપતી વખતે રોડાં, સીમેન્ટ, રેતી વિગેરે માલસામાન મેનહોલની અંદર ન જાય તેની કાળજી રાખવી તથા જાય તો તેને તાત્કાલિક બહાર કઢાવી લેવા.
- (14) મેનહોલમાં કરવામાં આવતા ગેરકાયદેસર કનેક્શનો અટકાવવા
- (15) જૂની લાઈનોનો લાઈફ સાયકલનું એનાલીસીસ કરાવી જરૂર જણાય તો તેને બદલવા અને તેની ક્ષમતા વધારતી લાઈનો નાંખવી.
- (16) ડ્રેનેજ લાઈન વર્ષો જૂની હોવા અને વસ્તી વધારાના કારણે ઓવર લોડેડ બને છે તેને લીધે ઓવર ફ્લોના પ્રશ્નો થાય છે. આ માટે જરૂર પડે રીલીફ સુઅર નાંખવી જેથી ફરિયાદો ઓછી થાય અને મેન્ટેનન્સનો ખર્ચ પણ ઘટે.
- (17) ભવિષ્યમાં નવી નંખાનાર ગટર લાઈનો માટે વૈજ્ઞાનિક દષ્ટિકોણથી આવતા ૪૦-૫૦ વર્ષોનું આયોજન કરી તેની ડીઝાઈન વિગેરે નિષ્ણાંત પાસે તૈયાર કરાવ્યાં બાદ જ નાંખવામાં આવે તેની ખાસ કાળજી રાખવી.
- (18) ડ્રેનેજ લાઈન ઉપરાંત ખાળફવાની સફાઈ કામગીરી દરમ્યાન પણ ગેસના કારણે સફાઈ કામદારના મૃત્યુ થતાં હોવાનું જોવા મળેલ છે. જેથી દરેક મહાનગરપાલિકા/નગરપાલિકાએ બાંધકામ નિયમો/પેટા નિયમોમાં આ માટે યોગ્ય જોગવાઈ કરવી અને ખાળફવા સફાઈ માટે પણ યાંત્રિક સાધનોનો જ ફરજિયાત ઉપયોગ થાય તે સુનિશ્ચિત કરવું.

(૧૧) સફાઈ કામદારો માટે જીવનવીમો ઉતારવા બાબતે ખાસ સૂચના :-

“ધી પ્રોહીબીશન ઓફ એમ્પ્લોયમેન્ટ એઝ મેન્યુઅલ સ્કેવેન્જર્સ એન્ડ ધેર રીહબીલીટેશન એક્ટ-૨૦૧૩, તા.૧૯/૯/૨૦૧૩ તથા ધી પ્રોહીબીશન ઓફ એમ્પ્લોયમેન્ટ એઝ મેન્યુઅલ સ્કેવેન્જર્સ એન્ડ ધેર રીહબીલીટેશન રૂલ્સ-૨૦૧૩, તા.૧૨/૧૨/૨૦૧૩” માં સફાઈ કામદારો માટે રકમ રૂ.૧૦.૦૦ લાખના વીમાની જોગવાઈ રાખવામાં આવેલ છે. માટે જો સફાઈ કામનો કોન્ટ્રાક્ટ સ્થાનિક સંસ્થા દ્વારા કોઈ એજન્સી કે કોન્ટ્રાક્ટરને આપવામાં આવેલ હોય તો સંબંધિત કોન્ટ્રાક્ટર દ્વારા રૂ.૧૦.૦૦ લાખનો વીમો સફાઈ કર્મચારી દીઠ લેવો ફરજિયાત છે તેવી જોગવાઈ આવા કોન્ટ્રાક્ટમાં અચૂક કરાવવી.

મહાનગરપાલિકાઓ અને નગરપાલિકાઓ ગટરોની સફાઈની કામગીરી સાથે સંકળાયેલ સફાઈ કામદારોનો રૂ.૧૦.૦૦ લાખનો વિમો ફરજિયાત લેવાનો રહેશે. અને જો વિમો લીધેલ ન હોય તો ગટરોની સફાઈની કામગીરી સાથે સંકળાયેલ સફાઈ કામદારોનો આ કામગીરી દરમિયાન મૃત્યુ થાય તો રૂ.૧૦.૦૦ લાખનું વળતર મહાનગરપાલિકા/નગરપાલિકાના સ્વલંડોળમાંથી ચુકવવાનું રહેશે.

ઉક્ત સૂચનાઓનું ચુસ્તપણે પાલન થાય તે મુજબનો અહેવાલ દરેક મ્યુનિસિપલ કમિશ્નરશ્રીએ શહેરી વિકાસ વિભાગને અને ચીફ ઓફીસરશ્રીએ નિયામકશ્રી નગરપાલિકાને દર ત્રણ માસે મોકલવાનો રહેશે, અને નિયામકશ્રી નગરપાલિકાએ આ વિભાગને સમયાંતરે મોકલવાનો રહેશે.

ગુજરાત રાજ્યપાલશ્રીના હુકમથી અને તેમના નામે,

(યોગેશ રાવલ)

નાયબ સચિવ

શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ વિભાગ

પ્રતિ,

- માન.નાયબ મુખ્યમંત્રીશ્રીના અંગત સચિવશ્રી, સ્વર્ણિમ સંકુલ-૧, સચિવાલય, ગાંધીનગર.
- માન.રાજ્યકક્ષાના મંત્રીશ્રી, (શહેરી વિકાસ)ના અંગત સચિવશ્રી, સ્વર્ણિમ સંકુલ-૨, સચિવાલય, ગાંધીનગર.
- અધિક મુખ્ય સચિવશ્રી, શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ વિભાગ, સચિવાલય, ગાંધીનગર.
- અગ્ર સચિવશ્રી, સામાજિક ન્યાય અને અધિકારીતા વિભાગ, સચિવાલય, ગાંધીનગર.
- અગ્ર સચિવશ્રી, પંચાયત ગ્રામ અને ગૃહ નિર્માણ વિભાગ, સચિવાલય, ગાંધીનગર.
- સર્વે મ્યુનિસિપલ કમિશ્નરશ્રી, મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશન.

- વિકાસ કમિશ્નરશ્રી, વિકાસ કમિશ્નરશ્રીની કચેરી ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
- નિયામકશ્રી નગરપાલિકાઓ, ગુજરાત રાજ્ય, ગાંધીનગર.
- મુખ્ય કારોબારી અધિકારીશ્રી, ગુજરાત મ્યુનિસિપલ ફાઇનાન્સ બોર્ડ, ગાંધીનગર.
- અધિક મુખ્ય કારોબારી અધિકારીશ્રી, ગુજરાત અર્બન ડેવલપમેન્ટ મિશન, ગાંધીનગર.
- વહીવટી સંચાલકશ્રી, ગુજરાત શહેરી વિકાસ કંપની, ગાંધીનગર.
- સંયુક્ત સચિવશ્રી (શહેરી વિકાસ), શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ વિભાગ, સચિવાલય, ગાંધીનગર.
- વિભાગના સર્વે અધિકારીશ્રીઓ અને સર્વે શાખાઓ, શહેરી વિકાસ અને શહેરી ગૃહ નિર્માણ વિભાગ, સચિવાલય, ગાંધીનગર.
- નિયામકશ્રી, સામાજિક કલ્યાણ, ગાંધીનગર.
- પ્રાદેશિક નિયામકશ્રી નગરપાલિકાઓ, ગુજરાત રાજ્ય, રાજકોટ/વડોદરા/ગાંધીનગર.
- મેનેજીંગ ડિરેક્ટરશ્રી, ગુજરાત સફાઇ કામદાર વિકાસ નિગમ, ડૉ જીવરાજ મહેતા ભવન, ગાંધીનગર.
- સભ્ય સચિવશ્રી, ગુજરાત પાણી પુરવઠા અને ગટર વ્યવસ્થા બોર્ડ, ગાંધીનગર.
- સર્વે જીલ્લા કલેક્ટરશ્રી.
- સર્વે જીલ્લા મ્યુનિસિપલ અધિકારીશ્રી.
- સર્વે ચીફ ઓફીસરશ્રી (નિયામકશ્રી નગરપાલિકાઓ દ્વારા).
- સિલેક્ટ ફાઇલ.